

УДК 351.87:004.9

Н.І. Логінова, к.п.н., доцент кафедри
правової інформатики НУ "ОЮА";О.Г. Трофименко, доцент, к.т.н., доцент
кафедри правової інформатики НУ "ОЮА"

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА

У статті розглядається забезпечення інформатизації в системі судочинства України. Проаналізовано поняття "інформатизація", "інформаційне забезпечення". Визначені основні напрями розвитку інформатизації судів, також проаналізовано та зроблені пропозиції та висновки щодо деяких аспектів інформатизації в системі судочинства.

Ключові слова: інформатизація, система судочинства, інформаційно-пошукові системи, інформаційне забезпечення.

В статье рассматривается обеспечение информатизации в системе судопроизводства Украины. Проанализировано понятие "информатизация", "информационное обеспечение". Определены основные направления развития информатизации судов, также проанализованной и сделаны предложения и выводы относительно некоторых аспектов информатизации в системе судопроизводства.

Ключевые слова: информатизация, система судопроизводства, информационно-поисковые системы, информационное обеспечение.

The article examines the regulatory support of information in the justice system of Ukraine. The concepts "informatization" and "information support" was analyzed. The guidelines for the developments of information the courts were defined.

Keywords: informatization, justice system, information retrieval systems, information support.

Постановка проблеми. Зростаюча потреба сучасного суспільства в первому обміні інформацією неможлива без застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які стали одним з найважливіших показників розвитку стану економіки, якості життя населення, національної безпеки та ін. Швидкий розвиток мережевих технологій та телекомунікацій значно розширили можливості використання ІКТ у всіх сферах життєдіяльності. Розвиток інформатизації віднесено до загальнонаціональних пріоритетів. В Законі України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки" [1] визначено основні завдання та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні шляхом впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя, в тому числі і в систему судочинства. Тому досить **актуальними** є питання щодо інформатизації судових процесів в Україні, забезпечення інформаційної взаємодії судів з органами державної влади, правоохоронними органами та вільного доступу громадян до судових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виявив, що питання забезпечення процесу інформатизації в системі судочинства ще не отримали широкого висвітлення в науковій літературі. Окремі питання, пов'язані з організаційно-правовими аспектами інформатизації судової системи, досліджено в наукових працях І.Л. Бачило, В.Д. Гавловського, Л.В. Богданова, О.О. Денисової, Р.А. Калюжного, Ю.А. Климашевського, А.І. Марущака, М.Я. Сегая, В.С. Стефанюка, В.Г. Хахановського, М.Я. Швеца та ін.

Мета статті – проаналізувати та узагальнити існуючий стан інформатизації в

системі судочинства, виявити проблемні аспекти впровадження ІКТ у діяльність судів та розробити рекомендації щодо поліпшення стану інформатизації системи судочинства.

Виклад основного матеріалу. Інформатизація судової діяльності — це організований процес проектування, створення й експлуатації інформаційних систем (формування правових ресурсів, засобів їх опрацювання та використання) з метою підвищення ефективності та якості правосуддя [2]. В ст. 1 Закону України “Про Національну програму інформатизації” розкривається поняття “інформатизація” як “...сукупність взаємопов’язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки” [3].

Діяльність відповідних суб’єктів суспільних відносин щодо формування комплексу юридичних норм, прав і обов’язків учасників у сфері інформатизації є правовим забезпеченням інформатизації [4].

Існуюча законодавча база нормативно-правового забезпечення інформатизації в системі судочинства визначає основні напрями розвитку в цій галузі: розробка мережевих технологій для органів судової влади, створення, впровадження та удосконалення системи електронного документообігу, створення автоматизованих систем узагальнення судової практики та аналізу діяльності судів, розробка сучасної телекомунікаційної структури судів, створення єдиної судової бази даних та ін.

Інформаційним забезпеченням інформатизації є сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі при її функціонуванні [5]. Інформаційне забезпечення судочинства має на меті надати судді у відповідному режимі роботи структуровану систему даних і знань стосовно кожної конкретної судової справи:

- законодавчі та відомчі нормативні акти;
- статистичні дані про розгляд справ у судах;
- матеріали узагальнення судової практики;
- інформаційні ресурси центральних органів державної влади;
- інформаційні ресурси органів внутрішніх справ України, прокуратури, інших інституцій, що беруть участь у процесі судочинства;

- інформацію, що стосується міжнародного права [6].

Забезпечення інформатизації в системі судочинства та подальший розвиток даного напрямку здійснюється на основі “Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи” [7], розробленої Державною судовою адміністрацією. Головною метою Концепції є формування умов для створення і функціонування єдиної судової інформаційної системи. Концепція ґрунтується на сукупності нормативно-правових, організаційно-розпорядчих, програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, які забезпечують збір, опрацювання, накопичування, аналіз і зберігання інформації.

З метою забезпечення вільного доступу громадян до нормативно-правової та судової інформації та реалізації завдань, визначених у Концепції, створено різні інформаційно-пошукові системи. Так, офіційний веб-сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua>) має розділ “Законодавство”, в якому розміщено документи, які складають судову практику. На веб-сайті Верховного Суду України (<http://www.scourt.gov.ua>) у розділі

“Судова практика” розміщено рішення та постанови по цивільним, кримінальним, господарським і адміністративним справам за різні роки. Веб-сайт Судової Влади України (<http://www.court.gov.ua>) надає громадянам різну довідкову та допоміжну юридичну інформацію. Веб-сайт Конституційного Суду України (<http://www.ccu.gov.ua>) дозволяє отримати доступ до рішень і постанов, використовуючи посилання “Акти суду”. Розглянуті Інтернет-ресурси містять нормативно-законодавчу інформацію судів різної юрисдикції.

При втіленні в життя принципів відкритого судочинства та гласності судового процесу слід дотримуватись основної ідеї інформатизації судової системи демократичного суспільства: “кожен документ кожної електронної судової справи в будь-якому суді має бути доступний з будь-якого комп’ютера в світі”. Суддя приймає рішення від імені України, і громадяни нашої держави мають право знати, як здійснюється правосуддя (за винятком визначених законом випадків) [8]. Так, ст. 2 Закону України “Про доступ до судових рішень” [9] призвана забезпечити відкритість судових рішень для кожного громадянина нашої країни. В ст. 3 цього закону зазначено: “Єдиний державний реєстр судових рішень — автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень”. Для виконання цього принципу було створено офіційний веб-сайт “Єдиний державний реєстр судових рішень України” (ЄДРСР України) (<http://www.reyestr.court.gov.ua>). До єдиного реєстру заносяться всі судові рішення загальної юрисдикції.

Суди можуть відрізнятися за юрисдикцією, складністю внутрішньої структури, кількістю підрозділів, числом та обсягом розглянутих справ. Але до систем діловодства в усіх судах висуваються однакові вимоги, за їх допомогою вирішуються аналогічні задачі [10]. Ефективна організація документообігу є одною з важливих умов якісної роботи будь-якого суду.

Перехід суспільства від індустріального до інформаційного змінив роль і значення документів: з’явилася нова форма — “електронний документ”, що дозволило впровадити електронний документообіг. Потреба скорочення кількості паперових документів, які оброблюються та зберігаються, часу їх відпрацювання й сприяли появі юридично значущого електронного документообігу (ЕДО). Відносини, які виникають при використанні ЕДО, регулюються чинним законодавством України, зокрема, законами України “Про електронні документи та електронний документообіг” [11] та “Про електронний цифровий підпис” [12]. Крім того, питання, пов’язані з використанням ЕДО в системі судочинства, врегульовані законами України “Про судову систему” [13] та “Про доступ до судових рішень” [9]. Використання систем ЕДО дозволило оптимізувати внутрішні процеси судочинства, прискорити процес отримання інформації виконавцями та громадянами, поліпшити взаємодію підрозділів та окремих виконавців у процесі роботи з документами тощо.

Для забезпечення процесів ЕДО та вдосконалення організації системи судочинства в 2010 році було прийнято “Положення про автоматизовану систему документообігу суду” [14]. Згідно до цього Положення в систему судочинства впроваджуються автоматизовані комп’ютерні системи для забезпечення ефективного функціонування документообігу суду. Такі системи охоплюють усі технологічні процеси опрацювання судової інформації та дозволяють: забезпечити автоматизацію процесів проходження всіх судових документів, автоматично розподіляти судові матеріали і справи між суддями, складати і відправляти статистичні звіти, передавати справи і документи в електронний архів, направляти судові рішення в ЄДРСР України та ін.

Згідно до звіту про “Підсумки роботи Державної судової адміністрації України за І

квартал 2012 року” [15] на сьогодні автоматизована система документообігу “Діловодство-3” (“Д-3”) встановлена та функціонує практично в усіх судах загальної юрисдикції. В господарських та адміністративних судах України, починаючи з січня 2012 року використовується комп’ютерна програма “Документообіг спеціалізованих судів” (“ДСС”). Але й зараз у деяких судах використовується морально застаріла комп’ютерна програма “Управління діяльністю та діловодством суду”, розроблена ще в 2003 році.

При організації роботи в судах за допомогою автоматизованих комп’ютерних систем реалізується головний принцип реєстрації документів — однократність, тобто кожен документ реєструється в системі лише один раз, що сприяє значній економії часу та унеможлиблює дублювання.

Згідно до вимог Закону України “Про судоустрій і статус суддів” [13] було створено Єдину базу електронних адресів, номерів факсів (телефаксів) суб’єктів владних повноважень (<http://email.court.gov.ua>). Використання цієї бази дозволяє суттєво заощадити бюджетні кошти на поштові відправлення.

З листопаду 2012 року в межах реалізації пілотного проекту по обміну електронними документами в шести судах України реалізовано можливість отримання процесуальних документів не лише в паперовому, а й в електронному вигляді. Для цього слід зареєструватися в системі обміну електронними документами, розміщеній на офіційному веб-порталі Судової Влади України (<http://e-court.mail.gov.ua>) та подати заявку на отримання процесуальних документів з конкретної справи в електронному вигляді [16]. Електронний обмін документами між учасниками судового процесу дозволить прискорити передачу інформації, полегшити доступ громадянам до правосуддя та сприятиме ефективності судового процесу.

Державне підприємство “Інформаційні судові системи” розробило соціальну мережу “Феміда”. Ця мережа є аналогом соціальних мереж, але використовується тільки суддями та співробітниками судів. Мережа дозволяє в он-лайн режимі обмінюватися інформацією по закритим та захищеним каналам [17].

У грудні 2012 року було представлено Проект Стратегічного плану інформатизації судової системи України [18], який розроблено з метою: вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів; якісного поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення прозорості та доступності; зростання довіри до органів правосуддя; покращення думки населення про суди; підвищення правового рівня інформованості населення, його ділової активності по забезпеченню захисту своїх прав, свобод і законних інтересів у судовому порядку та ін.

Для реалізації Стратегічного плану інформатизації судової системи України та активного використання ІКТ у системі судочинства було розроблено декілька пілотних проєктів: “Електронний суд”, “Судова аналітика”, “Судова практика та бібліотека суду”, “Інформаційні кіоски”, впровадження підсистеми “Відеоконференцз’язок” та ін.

Реалізація проєкту “Електронний суд” надасть можливість подавати позовні заяви за допомогою мережі Інтернет, дозволить забезпечити взаємодію між судами господарської юстиції та учасниками судового процесу в електронному вигляді.

Проєкт “Судова аналітика” передбачає створення єдиного інформаційного аналітичного порталу, який дозволить здійснити спрощений доступ до судової інформації, сприятиме скороченню витрат часу на побудову звітів.

Проєкт “Судова практика та бібліотека суду” спрямовано на створення в судах єдиної законодавчої бази, яка буде постійно оновлюватися. Реалізація цього проєкту сприятиме єдності судової практики, дозволить законодавцям аналізувати практику

застосування законів і надасть можливість отримати інформацію в статистичних цілях. Судді отримають доступ до актуальної законодавчої бази, зменшаться витрати часу на пошук законодавчої інформації.

Проект "Інформаційні кіоски" спрямовано на надання наступних інформаційних послуг відповідачам суду: повідомлення дати та місцезнаходження судових засідань, висвітлення графіків прийому посадових осіб, інформації про платіжні реквізити, зразки документів, які можна одержати через електронну пошту, та ін. Реалізація цього проекту передбачає зменшення витрат часу сторонам судового процесу.

Застосування підсистеми "Відеоконференцв'язок" в приміщеннях суду передбачає створення центру комунікацій відеозв'язку, обладнання залів засідання стаціонарними комплектами відеоконференцв'язку та придбання мобільних комплексів для виїзних засідань. Проведення он-лайн відеоконференцій дозволить заощадити робочий час і скоротити фінансові витрати на судовий процес. Згідно до звіту про "Підсумки роботи Державної судової адміністрації України за I квартал 2012 року" [15] в дев'яти апеляційних судах нашої країни здійснено поставки необхідного обладнання для відеоконференцв'язку, що дозволило провести судові засідання в он-лайн режимі.

Всі реалізовані засоби та розглянуті проекти щодо інформатизації в судовій системі спрямовано на: оптимізацію системи судочинства за рахунок покращення адміністрування та спрощення робочих процесів, заощадження державних коштів та робочого часу, покращення взаємодії судової влади і громадян, забезпечення доступу населення до судової інформації, що сприяє прозорості судового процесу та ін.

Не дивлячись на існуючі позитивні аспекти інформатизації в системі судочинства, на сьогодні існує багато факторів, які стримують реалізацію більшості розглянутих проектів. На жаль, відсутність єдиного пошукового порталу законодавчої бази ускладнює пошук судових і нормативно-правових документів, а велика кількість судових веб-сайтів створює деякі труднощі при пошуку необхідної інформації. Значні незручності у роботі судів пов'язані з використанням різних версій комп'ютерних програм, неузгодженістю та відсутністю універсального формату обміну даними. Унаслідок фінансово-економічної кризи інформатизація в системі судочинства недостатньо фінансується. Слід забезпечити суди відповідними матеріально-технічними ресурсами, оскільки використовувана комп'ютерна техніка у більшості судів вже застаріла, її кількість та технічні характеристики недостатні для повноцінного використання сучасного програмного забезпечення. Крім того, в судах бракує фахівців у галузі ін-формаційних технологій, оскільки зарплата ІТ-фахівців у державному секторі в десятки разів менше, ніж у комерційному.

Висновки. Інформатизація в системі судочинства базується на створенні, запровадженні та ефективному використанні сучасних ІКТ. Такі технології спрямовані на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та економії державних коштів. Для вдосконалення існуючих процесів інформатизації необхідна подальша інформаційна та технічна модернізація судової системи, що передбачає вдосконалення існуючих систем ЕДО, оновлення комп'ютерної бази та підключення судів до швидких комп'ютерних мереж, створення та забезпечення функціонування єдиної пошукової бази судових і нормативних документів, створення універсальних форматів обміну даних для можливості передачі документів між різними автоматизованими системами. Подальша розробка й реалізація розглянутих проектів щодо інформатизації в системі судочинства є одним з напрямів підвищення ефективності роботи правосуддя в нашій країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.
2. Правовая информатика. Теория. Информатизация: Учебн. пособ. / Ю. В. Волков, П. У. Кузнецов, Ю. Н. Соколов. — Екатеринбург: Издательство Уральской государственной юридической академии, 2007. — 34 с.
3. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 27. — Ст. 181.
4. Информатизация управления социальными системами: Организационно-правовые вопросы теории и практики: Навч. посіб. / В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк та ін.: За заг. ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — К.: МАУП, 2003. — 336 с.
5. Анши М. Проблемы стандартизации и проектной деятельности в области ИТ / М. Анши, В. Бузмаков // Корпоративные системы. — 2007. — № 1. — С. 36 — 42.
6. Правовая информатика: Підручник у 2-х т. / М. Я. Швець, В. М. Фурашев та ін.: За ред. Тацій В.Я. — К.: Парлам. вид-во, 2004. — Т. 1. — 416 с.
7. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://court.gov.ua/tu16/info_suddi/conceptzia. — Назва з екрану.
8. Сегай М. Я. Нагальні проблеми інформатизації судової діяльності — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>. — Назва з екрану.
9. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. // Відомості Верховної ради України (ВВР). — 2006. — № 15. — Ст. 128.
10. Судебное делопроизводство и менеджмент. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://transition.usaid.gov/our_work/democracy_and_governance/publications/pdfs/pnacsp330.pdf. — Назва з екрану.
11. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 36. — Ст. 275.
12. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 36. — Ст. 276.
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. // Відомості Верховної ради України (ВВР). — 2010. — № 41 — 45. — Ст. 529.
14. Положення про автоматизовану систему документообігу суду: Рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/Ppasds1>. — Назва з екрану.
15. Підсумки роботи Державної судової адміністрації України за I квартал 2012 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://court.gov.ua/dsa/1233/2012>. — Назва з екрану.
16. Розпочато надсилання сторонам процесу судових рішень в електронному вигляді. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/21932>. — Назва з екрану.
17. Соцмережа для судів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/8012-socsmerezha_dlya_sudiv.html. — Назва з екрану.
18. Презентовано проект Стратегічного плану інформатизації судової системи України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/22059>. — Назва з екрану.